

RANOSREDNJOVJEKOVNI PALJEVINSKI UKOPI U HRVATSKOJ

Rad se bavi pregledom paljevinskih ukopa (grobља) 7. i 8. stoljeća (uz izuzetak paljevinskog groba iz Lobora datiranog na početak 9. stoljeća) na području današnje Republike Hrvatske. Grobља su, osim geografski, podijeljena na ona na kojima se može sigurno potvrditi postojanje paljevinskih ukopa, na ona na kojima je vrlo vjerojatno riječ o paljevinskim ukopima (čeka se konačna potvrda struke), a na kraju se navode i arheološki neproverjena nalazišta na kojima su vidljive naznake ritusa incineracije. Na nalazištima na kojima je sigurno potvrđeno postojanje paljevinskih ukopa prevladavaju urne različitih oblika, ovisno od lokaliteta do lokaliteta, koje su ponekad prekrivene kamenom ili ciglom. Ondje pak, gdje je vrlo vjerojatno riječ o paljevinskim ukopima, pronađeni su ostaci ljudskih kostiju u jamama ispunjenim pepelom. Etnička pripadnost pokojnika nije predmet proučavanja ovog rada, iako se čini opravdano prikloniti se tezi da je riječ o Slavenima, odnosno u nekim slučajevima vrlo vjerojatno i o Hrvatima.

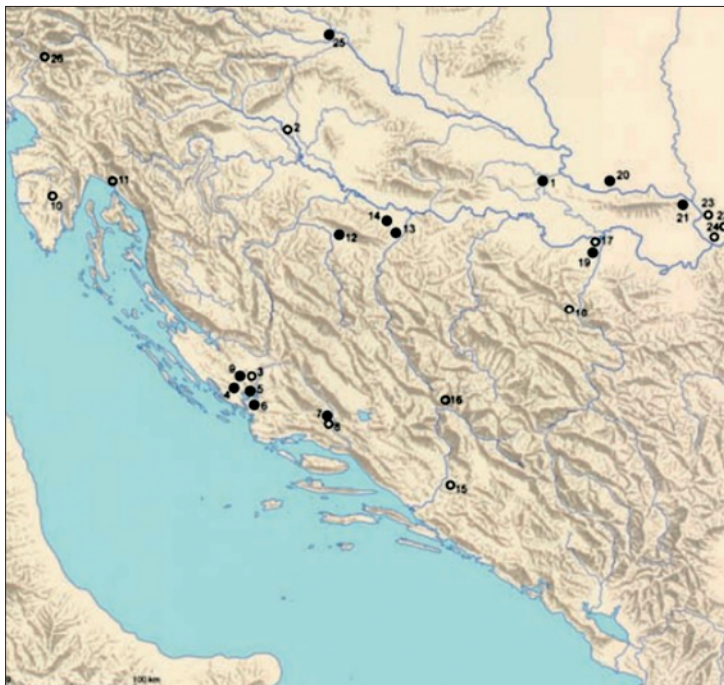
Ključne riječi: paljevinski ukopi, urne, jame s paljevinom, incineracija, rani srednji vijek, Vinkovci - Duga ulica 99, Lobar, Kašić - Maklinovo brdo, Dubravice kod Skradina, Sv. Lovro - Donje polje, Glavice kraj Sinja, Velim Velišćak

1. UVOD

Cilj je ovoga rada pregled do danas otkrivenih paljevinskih grobља na području Republike Hrvatske (Slika 1). Najbolje objavljeno grobље, kojim ćemo ujedno i započeti rad, paljevinsko je grobље pronađeno u Vinkovcima na adresi Duga ulica 99 (1)¹. Autorice su članka, koji svakomu koga zanimaju paljevinski ukopi mora predstavljati temelj istraživanja, Tajana Sekelj Ivančan i Tatjana Tkalčec. Nakon vinkovačkog grobља preselit ćemo se u Hrvatsko zagorje, na lokalitet Lobar, u crkvu Majke Božje Gorske, gdje je pronađena jedna urna ispunjena pepelom i skeletnim ostacima. Na području Dalmacije, između Zadra i Splita, do danas je otkriven najveći broj ukopa, od kojih su neki potvrđeni kao paljevinski, a za neke se vjeruje kako će ta karakterizacija uskoro biti potvrđena i opće prihvaćena. Detaljnije ćemo se pozabaviti lokalitetima na kojima su vođena sustavna arheološka iskopavanja, a to su redom: Kašić - Maklinovo brdo (4), Dubravice kod Skradina (5), Sv. Lovro - Donje polje (6), Glavice kraj Sinja (7, 8) te Velim Velišćak (9). Ovdje je važno naglasiti da su neki autori oprezni pri definiranju Glavica i Velima kao paljevinskih grobља jer navedeni lokaliteti još nisu u potpunosti objavljeni. Isto vrijedi i za lokalitet Sv. Lovro, ali za njega se, kao što ćemo vidjeti kasnije u tekstu, ipak

---

1 Brojevi u zagradama označuju položaje navedenih lokaliteta na karti sa slike 1.

Slika 1. (preuzeto iz T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2006.)

da se u ovome radu nećemo baviti „etničkom“ pripadnošću pokojnika jer smatramo da se o tome ne mogu donijeti sigurni zaključci. U radu ćemo prenijeti mišljenja, ako su ih iznijeli, autora koji su objavili navedene lokalitete iako nam se najboljim čini prikloniti zaključku Tomislava Fabijanića koji u svojoj disertaciji koristi neodređen termin Slaveni/Hrvati.²

2. PALJEVINSKO GROBLJE U VINKOVcima - DUGA ULICA 99

U vrtu stambenoga objekta u Dugoj ulici 99 u Vinkovcima vlasnik terena Lovorko Mrvunac je 1996. godine slučajno pronašao urnu s ostacima pokojnika prekrivenu ulomkom rimske cigle. Do 2003. godine gotovo se svake godine, vlasnikovom intervencijom, pronašao novi paljevinski ukop. Ukupno ih je pronađeno deset, od kojih je devet bilo s urnom, dok je grob broj 7 sadržavao samo spaljene kosti poklopljene rimskom opekom.³

Prvi pronađeni grob, grob 1, sadržavao je urnu u kojoj su, osim spaljenih kostiju najvjerojatnije muškarca starosti od 30 do 35 godina, pronađene dvije željezne spojnice, ulomak željeznog predmeta i tri fragmenta otopljenog metala. Urna je, sudeći po nalaznikovim riječima, bila poklopljena dvama ulomcima rimskih cigli koje su formirale „krović“.⁴ U grobu 2 nalazio se ulomak rimske opeke

2 T. Fabijanić, 2008, str. 8 – 9.

3 T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2007, str. 142 – 146.

4 Isto, str. 146 – 147.

ispod koje se nalazila urna sa spaljenim ostacima kostiju, najvjerojatnije muškarca starosti od 35 do 40 godina. Osim kostiju u urni je pronađen i jedan željezni klin te tri fragmenta željeznih predmeta.⁵ Spaljene su kosti, najvjerojatnije žene od 27 do 35 godina starosti, bile položene u urnu groba 3. Uz urnu u grobu su pronađeni i ulomci keramike.⁶ Grobna je raka groba 5 sadržavala samo urnu u raspadnutom stanju s ostacima gorenih kostiju najvjerojatnije žene starosti od 20 do 25 godina.⁷ Oštećena se urna nalazila u grobu broj 6. Sadržavala je ostatke gorenih kostiju najvjerojatnije žene od 15 do 18 godina starosti, nespaljeni očnjak divlje svinje (*Sus scrofa*) i rimski brončani novac cara Konstansa I. Van urne, unutar rake je pronađen jedan željezni klin te ulomak rimske opeke.⁸ Kao što smo već naveli, grob 7 nije imao urnu, već samo ostatke spaljenih kostiju, najvjerojatnije djeteta starosti od 4 do 6 godina. Kosti su bile preklopljene ulomkom rimske opeke.⁹ Grob 8 je imao tri opeke. Jedna je bila vodoravno položena na urnu, dok su preostale dvije bile oko nje, jedna također vodoravno postavljena, a druga okomito. Spaljene kosti pronađene u samoj posudi, ali i one uz okomitu opeku pripadaju najvjerojatnije ženi staroj od 20 do 35 godina.¹⁰ Pod pritiskom zemlje u potpunosti razlomljena urna je pronađena u grobu 9. Spaljene kosti, najvjerojatnije djeteta u dobi od 2 do 4 godine starosti, pronađene su ispod razlomljenih komada posude.¹¹ Posljednji je grob, grob broj 10, sadržavao samo dosta oštećenu urnu, bočno položenu s vrlo malo spaljenih kostiju koje su najvjerojatnije pripadale muškarcu od 20 do 40 godina starosti.¹²

Slika 2. (preuzeto iz T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2006.)

Slika 3. (preuzeto iz T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2006.)

Grob broj 4 nismo spomenuli u ranijem odlomku jer smatramo da zbog značaja i bogatstva nalaza pronađenih u istom o njemu ipak treba nešto više reći. Lonac u funkciji urne (slika 2) je sadržavao ostatke gorenih kostiju najvjerojatnije djeteta starog od 0,5 do 1,5 godine. Među kostima su pronađena dva ulomka željeznih noževa. Željezna spojnica pronađena je iznad same urne, dok je uz samu posudu pronađeno više željeznih predmeta: željezni dijelovi ručke i obruča drvene vedrice (slika 4), ulomak željeznog noža, strelica (slika 5), ulomak nedefiniranog željeznog predmeta te ulomak brončanog lima.¹³ Sama je posuda izrađena na sporom lončarskom kolu. Trbušastoga je oblika. Tri reda češljastih valovnica, gustih amplituda valova ukošenih nadesno, a koji počinju na

5 T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2007, str. 147

6 Isto, str. 148.

7 Isto, str. 149.

8 Isto, str. 150.

9 Isto, str. 150.

10 Isto, str. 150.

11 Isto, str. 150.

12 Isto, str. 150.

13 Isto, str. 148.

vrhu ramena posude, čine njezin ukras. Češljaste valovnice se razvijaju u vodoravne linije koje se nižu u dva reda na najširem dijelu trbuha. Oba motiva su izrađena istim predmetom. Koso odrezan je rub jednostavne profilacije. Od osovine lončarskog kola na dnu posude je ostalo kružno udubljenje. Sivo-tamosmeđa boja s ciglasto-okker mrljama je izvana, dok je iznutra crne boje. Posuda je grubo obrađena s primjesama kamenčića.¹⁴

Slika 4 (preuzeto iz T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2006.)

Slika 5 (preuzeto iz T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2006.)

Grobne su rake najčešće ovalnoga ili kružnoga tlocrta i vrlo su plitko ukopane. Kao urne su im poslužile posude iz kućne upotrebe. Dokaz toj tvrdnji daju rupice namjerno probušene ispod obođa za povezivanje oštećenog dijela lonaca koje su kao tragovi popravaka vidljivi na urni iz groba 8. Posude su većinom srednje veličine. Visina im varira od 14 do 21 cm, a najčešće su one od 18 cm. Jedini izuzetak čini urna iz groba broj 5 (slika 3) koja je visoka gotovo 26 cm, a i samim izgledom (najšira je u gornjem dijelu, a najuža je na dnu) razlikuje se od ostalih pronađenih. Šest je urni rađeno na sporo rotirajućem kolu, a preostale tri su rađene rukom, ali im je gornji dio doraden na sporo rotirajućem kolu. Sedam je urni bilo ukrašeno. Najčešći je ukras, koji je vidljiv na četiri urne, ukras urezanih češljastih valovnica kombiniranih s vodoravnim linijama. Urne iz grobova 2 i 3 ukrašene su samo urezanim nizovima češljastih valovnica, dok je najveća, već navedena urna iz groba 5, ukrašena nizovima žlijebljenih vodoravnih linija.¹⁵

Tajana Sekelj Ivančan i Tatjana Tkalčec, koje su objavile vinkovačko groblje, smatraju da bi urne trebale odgovarati drugoj fazi Poulikove tipološke kronologije slavenske keramike datiranoj od 700. do 850. godine. Također, one odgovaraju posudama iz kosturnih grobova srednjega Podunavlja, poznatom kao tzv. podunavski tip, koji je prema Hrubyju 2. stupanj ili „starogradišna keramika“

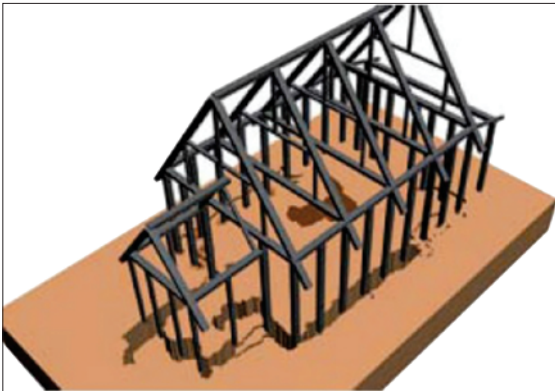
¹⁴ T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2007, str. 148 – 149.

¹⁵ Isto, str. 152.

koja se datira od 550. do 800. godine. Zaključuju da urne iz Duge ulice 99 imaju najviše paralela s posudama s paljevinskih i biritualnih groblja datiranih u 7. i 8. stoljeće.¹⁶ Analogije s urnama s kraja 7. i prve polovice 8. stoljeća je potvrdila apsolutna datacija radioaktivnim ¹⁴C ugljikom.¹⁷ Premalo je primjeraka urni da bismo na temelju njihovih međusobnih razlika donosili detaljnije zaključke o trajanju korištenja groblja, grupiranju grobova, kao i o socijalnom statusu pokojnika. Jedino što se sa sigurnošću može tvrditi jest poseban socijalni status djeteta ili pak neki poseban posmrtni postupak prema pokojniku iz groba 4.¹⁸ Temeljem paljevinskog pogrebnog ritusa te po karakterističnim nalazima, groblje u Dugoj ulici 99 u Vinkovcima je moralo pripadati Slavenima.¹⁹

3. PALJEVINSKI UKOP NA LOKALITETU LOBOR, CRKVA MAJKE BOŽJE GORSKE

Lobor je mjesto u Krapinsko-zagorskoj županiji udaljeno otprilike 50 km od Zagreba u pravcu sjevera. Proštenjarska se crkva Majke Božje Gorske, oko koje se vode arheološka istraživanja, nalazi na brdu iznad mjesta.²⁰ Sustavna arheološka istraživanja se na lokalitetu vode od 2002., a voditelj svih istraživanja je Krešimir Filipec.²¹ 2003. godine, južno od barokne crkve, a na području postojeće crkve, otkriveni su tragovi zgrade koja se razlikovala od svih drugih zgrada na lokalitetu jer nije imala temelje od kamena i morta, već kanale iskopane u živoj stijeni. To je upućivalo na zaključak da je riječ o zgradi izgrađenoj od drva, odnosno o drvenoj crkvi, što je potvrđeno 2009. godine kada je otkopan i posljednji, južni dio građevine.²² Riječ je o drvenoj jednobrodnoj crkvi s pravokutnom apsidom i trijemom na pročelju (Slika 6). Apsida je dugačka 11 m, a široka 6.²³ Datira se u 9. stoljeće, a smatra se da je podignuta od strane franačkih misionara. Kao potvrda dataciji, poslužio je grob odličnice u apsidi u kojemu su pronađene srebrne lijevane grozdolike naušnice, koje se datiraju u drugu polovicu navedenoga stoljeća.²⁴

Slika 6. (preuzeto iz K. Filipec, 2010)

Slika 7. (preuzeto iz K. Filipec, 2011)

16 T. Sekelj Ivančan - T. Tkalčec, 2007, str. 161.

17 Isto, str. 193.

18 Isto, str. 194.

19 Isto, str. 194.

20 K. Filipec, 2008, str. 10.

21 Isto, str. 30.

22 K. Filipec, 2010, str. 52.

23 Isto, str. 53.

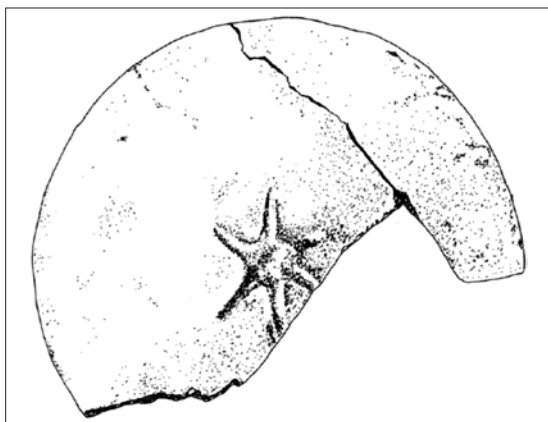
24 K. Filipec, 2008, str. 67 – 68.

Nas zanima nalaz ostataka keramičke posude okrenute naopako s ostacima gara, pepela i kostiju pronađene prilikom pražnjenja jedne od jama za stupove (Slika 7) drvene crkve.²⁵ Urna (Slika 8) je zapravo nizak trbušast lonac s izvučenim prstenasto profiliranim obodom, kratkim vratom te zaravnjenim dnom na kojemu se nalazi šestokraka zvijezda u središtu (Slika 9), što pokazuje da je izvedena na sporotirajućem lončarskom kolu. Posuda je grubo zaglađena prstima s unutarnje strane. Materijal kojim je urna napravljena je glina s primjesama sitnog iskucanog kamenčića različite granulacije i pijeska. Boja je posude s vanjske strane većinom oker, a manjim dijelom sive boje, dok je odnos boja s unutrašnje strane obrnut. Crni trag u unutrašnjosti posude je dokaz stavljanja vrućega sadržaja u posudu. S vanjske je strane posuda ukrašena sa sedam nizova nemarno izvedenih češljastih valovnica. Visina posude iznosi 12,5 cm, promjer otvora usta je 15,2 cm, maksimalni promjer tijela iznosi 16,6 cm, promjer dna 0,9 cm, promjer vrata 13,6 cm, a debljina stijenke 6 mm.²⁶ Posuda je bila polomljena na pola, a nalazila se u sredini jame, koja je bila između broda i apside. Urna nije bila položena u jamu, već je vrlo vjerojatno u nju upala prilikom vađenja drvenog stupa, što ujedno objašnjava i njezin obrnut položaj. Važno je naglasiti da nije isključena mogućnost da je namjerno položena na to mjesto, ali je to malo vjerojatno.²⁷

Slika 8. (preuzeto iz K. Filipec, 2011)

Slika 9. (preuzeto iz K. Filipec, 2011)

Osteološki materijal pronađen u posudi je poslan na osteološku analizu. Rezultati su pokazali da spaljene kosti pripadaju domaćem govedu (*Bos taurus, L.*), svinji (*Sus scrofa sp.*), ovci (*Ovis aries, L.*) ili kozi (*Capra hircus, L.*) te jelenu (*Cervus elaphus, L.*).²⁸ Također, otkriveni su i spaljeni ostaci ljudskih kostiju, točnije tri fragmenta dugih kostiju, jedan goljenice (*tibia*), te dva dijafize natkoljenice (*femur*). Temeljem tih fragmenata, određeno je da uzorci pripadaju odrasloj individui u dobi od 25 do 29 godina. Svijetlo siva do svijetlo bijela boja kostiju upućuju na visoku temperaturu gorenja, od 700 do 800 °C.²⁹

25 K. Filipec, 2011, str. 348.

26 Isto, str. 348 – 349.

27 Isto, str. 349.

28 Isto, str. 351 – 352.

29 Isto, str. 353.

Ti podaci nesumnjivo govore da je posuda služila kao urna. Životinjski su ostaci najvjerojatnije bili spaljeni s pokojnikom, dok su pojedine nespaljene kosti sakupljene nakon gozbe u čast pokojniku te položene u urnu.³⁰ Različite životinje koje su gorile s pokojnikom na lomači, te kojima su se gostili na karminama, upućuju na viši socijalni status pokojnika. Vrlo je vjerojatno riječ o dobro stojećem pripadniku slavenske zajednice, a kao još jedan prilog toj tezi svjedoči vrlo dobro izrađena posuda u koju su ostaci pokojnika položeni. Valja napomenuti kako su oko urne pronađeni i ulomci sitnih brončanih predmeta, koji najvjerojatnije nisu pripadali urni, jer su takvi ulomci pronađeni širom lokaliteta.³¹

Drvena crkva bila je sagrađena na južnoj, osunčanoj strani utvrde, pokraj ruševina starokršćanske crkve, ali također i na mjestu staroga paljevinskog groblja, koje su koristili poganski Slaveni nakon zauzeća utvrde.³² Sama je urna izrađena vrlo kvalitetno, što je razlikuje od onih pronađenih u Belišću - Zagajcima ili u Dugoj ulici 99 u Vinkovcima.³³ Krešimir Filipec analogije pronalazi u Sloveniji (Ptujski grad), Mađarskoj (Garabonc I, Garabonc II) i Austriji (Pooschach, Pitten-Kreuzackergasse, Sieghartskirchen) te posudu smješta u grupu s keramikom, koju po Paoli Korošec valja datirati u 8. i 9. stoljeće. Samim time, Filipec paljevinski grob iz Lobora datira u kraj 8. ili početak 9. stoljeća.³⁴

Paljevinski je grob pronađen u Loboru vjerojatno jedan od posljednjih takvih ukopa, a već je sljedeća generacija prakticirala inhumaciju na kršćanski način pod utjecajem novopridošlih franačkih misionara. Na lokalitetu je dosada bio poznat kontinuitet ukopa od 9. do druge polovice 19. stoljeća,³⁵ a sada je jasno da je kršćanskome sloju 9. stoljeća prethodio onaj poganskoga pokapanja, spaljivanjem pokojnika.³⁶ To nas potiče na zaključak da utvrda na Loboru, koju su najkasnije početkom 7. stoljeća razorili Avari i Slaveni, nije dugo ostala nenaseljena. Život se ondje obnovio tijekom 8. stoljeća o čemu nam svjedoči pronađena urna s ostacima poganskog Slavena.³⁷

4. PALJEVINSKA GROBLJA U DALMACIJI

4.1. KAŠIĆ - MAKLINOVO BRDO

Pregled ranosrednjovjekovnih paljevinskih groblja u Dalmaciji započet ćemo s jedinim u potpunosti objavljenim s toga područja, a ujedno i prvim pronađenim takvim grobljem uopće na području Republike Hrvatske, ali i na području tadašnje Jugoslavije.³⁸ Riječ je o 1967. godine slučajno otkrivenom paljevinskom groblju u Kašiću, udaljenom nepunih 50 metara jugoistočno od kosturnog groblja na položaju Maklinovo brdo.³⁹ Selo je Kašić udaljeno otprilike 15 km zračne linije u smjeru sjeveroistoka od Zadra. Sam položaj Maklinovo brdo 1,5 km jugozapadno od seoske crkve.⁴⁰ Stojan Drča je traktorom preorao zemlju za sadnju vinograda. Na površini od oko 200 m², jasno su vidljive

30 K. Filipec, 2011, str. 353.

31 Isto, str. 353.

32 Isto, str. 354.

33 Isto, str. 354.

34 Isto, str. 355.

35 K. Filipec, 2008, str. 75.

36 K. Filipec, 2011, str. 356.

37 K. Filipec, 2008, str. 66 – 67.

38 J. Belošević, 1972, str. 79 – 80.

39 M. Petrinc, 2009, str. 13.

40 J. Belošević, 2010, str. 25.

bile tamne mrlje od vatre i pepela, u nepravilnim razmacima od nekoliko metara. Pažljivim je pregledom voditelj istraživanja, Janko Belošević, uočio spaljene ljudske kosti, pepeo i komade ugljena, a sakupio je preko sto fragmenata keramičkih posuda.⁴¹ Iz priloženog je bilo jasno kako se radi o urnama, odnosno o paljevinskom groblju. Namjera je bila sondažnim zahvatom ispitati sva mjesta na kojima su pronađeni ostaci urni, ali vlasnik je zemljišta to zabranio. Ipak, uz sam rub preorane površine je iskopana manja probna sonda u kojoj je pronađeno ponešto ulomaka slavenske keramike, manje pepela i ugljena te fragmenti izgorjenih ljudskih kostiju.⁴² Nije bilo nikakvih drugih nalaza.⁴³

Slika 10. (preuzeto iz J. Belošević, 2010)

Slika 11. (preuzeto iz J. Belošević, 2010)

Od prikupljenih se fragmenata keramike uspjelo rekonstruirati nekoliko posuda. Ukupno je pronađeno ostataka od 13 različitih urni (Slike 10 i 11 - prikazuju dvije gotovo u cijelosti sačuvane urne), kojih je sedam prilično dobro rekonstruirano, dok su kod preostalih šest uspješno poslagani njihovi određeni dijelovi. Visina, kod onih posuda na kojima se mogla ili točno izmjeriti ili s priličnom sigurnošću izračunati, varira od 17 do 25 cm. Promjer trbuha kreće se od otprilike 16,5 do 20,5 cm. Na tri su najbolje očuvane posude izračunati i promjeri usta i dna. Prvi variraju od 12,5 do 17,5 cm, dok se drugi kreću od 8 do 9 cm.⁴⁴ Izrađene su od slabo pročišćene gline, s primjesom pijeska i kalcita, većinom rukom uz doradu ili u potpunosti na sporo rotirajućem kolu. Vanjska strana posude je prilično dobro zaglađena, dok su s unutarne strane vidljivi tragovi prstiju. Boja je ili tamno smeđa ili crvenkasto smeđa. Od trinaest sačuvanih urni, četiri su ukrašene tipično slavenskim motivima kao što su paralelne vodoravne linije ili valovnice.⁴⁵

41 J. Belošević, 1972, str. 73.

42 J. Belošević, 1980, str. 47.

43 M. Petrinec, 2009, str. 13.

44 J. Belošević, 1972, str. 74 – 77.

45 Isto, str. 78 – 79.

Pokojnici se sigurno nisu spaljivali na mjestu ukopa, već na lomači izvan groblja. Ostaci su skupljeni u urnu i položeni u jamu. Vrlo je vjerojatno iznad urne bio napravljen manji humak, kao što je običaj kod Slavena, ali zbog jakih vjetrova u Dalmaciji te zbog utjecaja atmosferilija nisu mogli ostati očuvani.⁴⁶ Osim toga, kada humka ne bi bilo, zbog plitkog ukopa (50 cm, koliko je iznosila duljina pluga), na pješčanom poroznom terenu, urne bi bile uništene i bez obrade zemljišta.⁴⁷

Dubina ukopa i međusobni raspored žara imaju najviše sličnosti s paljevinskim grobljima na području bivše Čehoslovačke, ali i s nekim grobljima u Rumunjskoj i Mađarskoj.⁴⁸ Izgledom i ornamentima, najbližnje kašičkim urnama su posude/urne pronađene na lokalitetima Devinska Nová Ves, Bešenov, Dolny Krškane i Vyčap-Opatowiec u Slovačkoj.⁴⁹

Prema Janku Beloševiću urne pripadaju Slavenima. Nalaz iz Kašića stavlja u kontekst avaroslavenske provale u Dalmaciju iz prve polovice 7. stoljeća. Slaveni/Hrvati, prema njegovom mišljenju, bili su brzo asimilirani pod jakim utjecajem kasnoantičkoga romaniziranog stanovništva Dalmacije.⁵⁰ Paljevinsko groblje iz Kašića i obližnje skeletno groblje su *posebno vrijedni arheološki lokaliteti iz ranog srednjeg vijek, koji potvrđuju najstariju nazočnost Slavena/Hrvata u novoj postojbini na obali i širom zaobalja istočnog Jadrana*.⁵¹ Poprilično je drugačiju dataciju iznio Vladimir Sokol, svrstavši kašičke urne, s onima iz Dubravica kraj Skradina te dvjema urnama iz Donjeg polja kraj Šibenika, u sam kraj 8. stoljeća s mogućim trajanjem do sredine 9. stoljeća.⁵² Nalazi iz Kašića čuvaju se u Arheološkom muzeju u Zadru.⁵³

4.2. DUBRAVICE KOD SKRADINA

1985. godine je slučajno otkriveno ranosrednjovjekovno groblje u selu Dubavicama udaljenom otprilike 6 km od Skradina. Od 1986. do rata, vodila su se sustavna arheološka istraživanja koja su trebala biti nastavljena po njegovu završetku.⁵⁴ Na groblju je pronađeno ukupno 56 grobova, a istraženo je njih 53. Većinom je riječ o skeletnim ukopima, njih 50, koji su posloženi u redove, a orijentirani većinom u smjeru sjeverozapad-jugoistok, dok je preostalih šest ukopa paljevinskih.⁵⁵ Podaci koje je iznijela Maja Petrincec ponešto se razlikuju. Naime, autorica je navela kako najstariji sloj groblja čine paljevinski ukopi, kojih je pronađeno i istraženo desetak.⁵⁶ S obzirom na to da je Željko Krnčević, kako sam navodi, sudjelovao pri iskapanjima, te bio u svakodnevnom razgovoru i konzultacijama s voditeljem istraživanja Zlatkom Gunjačom, u ovom radu ćemo se prikloniti njegovoj brojci od šest paljevinskih ukopa.⁵⁷

U jugoistočnom kutu do tada istražene površine, oko 25 cm ispod površine zemlje, pronađeni su ostaci dvaju oštećenih urni, koje su sadržavale spaljene kosti pokojnika pomiješane s dosta gara i

46 J. Belošević, 1972, str. 80.

47 J. Belošević, 1980, str. 47.

48 Isto, str. 47.

49 J. Belošević, 1972, str. 81.

50 Isto, str. 82 – 83.

51 J. Belošević, 2010, str. 25.

52 V. Sokol, 2006, str. 108.

53 M. Petrincec, 2009, str. 13.

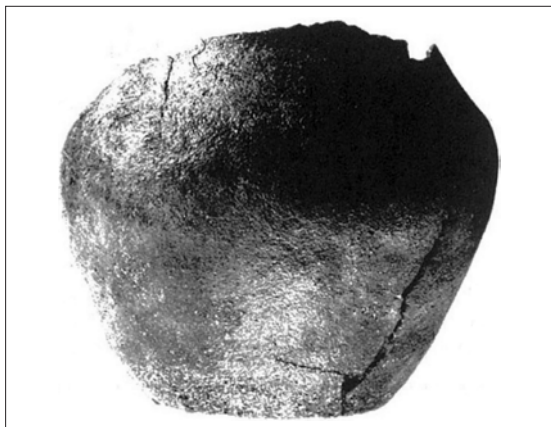
54 Z. Gunjača, 1995, str. 159.

55 Ž. Krnčević, 2001, str. 26.

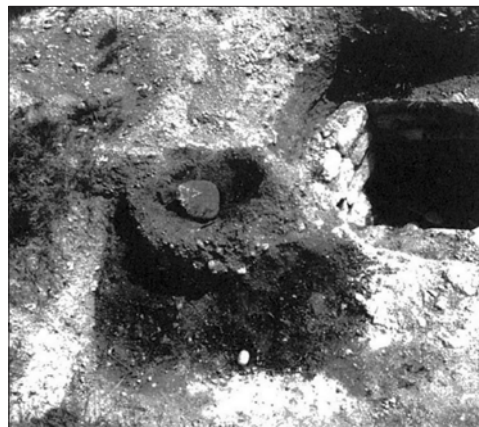
56 M. Petrincec, 2009, str. 13.

57 Ž. Krnčević, 2001, str. 26.

pepela. Uokolo prve urne (Slika 12), kojoj je bio oštećen grleni rub te odsječen poveći dio po visini, pronađeni su ostaci pougljenjena drveta uz ostatke gara i pepela te poneke sitne spaljene kosti. Druga je posuda bila u potpunosti razbijena, a među njenim ostacima pronađen je poveći plosnati riječni oblutak (slika 13), koji je vrlo vjerojatno služio kao poklopac iste. Oblutak i ostaci urne su ležali na zgarištu pa je okolo navedenih bilo podosta pepela, gara i ugljevlja, ali i značajnija količina spaljenih ljudskih kostiju.⁵⁸

Slika 12. (preuzeto iz Z. Gunjača, 1995)

Slika 13. (preuzeto iz Z. Gunjača, 1995)

1989. godine su pronađeni novi paljevinski ukopi, među kojima se ističe *in situ* pronalazak cijele posude ispunjene spaljenim ostacima ljudskih kostiju, a poklopljene kamenim poklopcem (slika 14).⁵⁹ Oko sačuvane posude je pronađeno mnogo pougljenjena drveta te dva keramička pršljena. Gunjača tvrdi kako je urna posve slična keramičkim loncima (slika 15) pronađenim u kosturnim ukopima na istome lokalitetu.⁶⁰ Takvi su lonci ujedno i najčešći nalaz. Ukupno ih je pronađeno 27.⁶¹ Pronalazak navedene urne s poklopcem, prema Gunjačinom mišljenju (...) *uklonio je i posljednju dvojbu o tome da su u Dubravicama pronađeni paljevinski grobovi, za koje se sa sigurnošću može kazati da pripadaju ranom srednjem vijeku.*⁶²

Svi su paljevinski grobovi otkriveni između kosturnih ukopa, odnosno na prostoru koji nije bio dohvaćen formiranjem potonjih. Kao dodatan argument tvrdnji da je incineracija na groblju u Dubravicama prethodila inhumaciji, navodi se prva urna koja je pronađena neposredno uz kosturni grob broj 34, pa se smatra kako je dio ruba koji joj nedostaje otkinut upravo prilikom kopanja rake za ukop pokojnika u navedeni grob. Urne koje su pronađene uništene najvjerojatnije su bile oštećene naknadnim oranjem zemlje jer su sve ukopane vrlo plitko. U cijelosti sačuvana urna pronađena 1989. je bila okružena s četiri grobne rake, a od kasnije devastacije oranjem sačuvala ju je činjenica da je bila ukopana nešto dublje od ostalih, tako da je plug nije uspio dohvatiti.⁶³ Iz priloženoga je

58 Z. Gunjača, 1995, str. 159 – 160.

59 Ž. Krnčević, 2001, str. 27.

60 Z. Gunjača, 1995, str. 160.

61 Isto, str. 162.

62 Isto, str. 160.

63 Isto, str. 160.

jasno da paljevinski i kosturni ukopi ne pripadaju istoj razini pokapanja, odnosno da dubravičko groblje nije biritualno, a u zapunama nekih kosturnih grobova su pronađeni ostaci keramike, gara, pepela i ugljena, ali i poneke spaljene kosti. Stoga Gunjača smatra kako paljevinske grobove treba datirati početkom 7. stoljeća, a pokojnici koji su bili spaljeni vrlo su vjerojatno Slaveni koji u to doba dolaze u Dalmaciju, a takav je obred prisutan u njihovoj prapostojbini.⁶⁴ Krnčevićeva je datacija malo šira. On dubravičko, ali i sva ostala slična paljevinska groblja, datira kroz 7. te u prva desetljeća 8. stoljeća.⁶⁵ Najkasniju dataciju, na sam kraj 8. do sredine 9. stoljeća, predlaže Vladimir Sokol.⁶⁶ Nalazi s ovoga lokaliteta su pohranjeni u Muzeju grada Šibenika.⁶⁷

Slika 14. (preuzeto iz Z. Gunjača, 1995)

Slika 15. (preuzeto iz Z. Gunjača, 1995)

4.3. SV. LOVRO - DONJE POLJE

Riječ je o starohrvatskom groblju koje se nalazi oko crkvice sv. Lovre (Slika 16), smještene sa sjeverne strane šibenskog Donjeg polja, u blizini Morinjskog zaljeva, a udaljene oko 9 km od samoga grada. Željko Krnčević, već u samom uvodu svoga rada o ovom arheološkom lokalitetu, tvrdi da su Hrvati ovo područje naselili odmah nakon doseobe te da se Šibenik razvio iz naselja utemeljenog na jednom kraju toga polja.⁶⁸ Isti autor nam prenosi podatke Ivana Ostojića o prvim istraživanjima oko crkve, koja su provedena uoči Drugog svjetskog rata, a rezultirala su pronalaskom, izuzev crkvenog namještaja, 61 groba, od kojih je većina bila orijentirana istok-zapad.⁶⁹ Zlatko je Gunjača smatrao, prije istraživanja započelih 1977., kako groblje mora sadržavati preko 200 grobova, a donju granicu pokapanja pomiče u 9. stoljeće.⁷⁰ Ostojić je bio mišljenja kako se na groblju pokapalo od 8. do 12. stoljeća, dok je Krnčević, na temelju nalaza, zaključio kako se na groblju pokapalo i u 15. stoljeću.⁷¹ Kako god bilo, nas zanimaju paljevinski ukopi.

1995. godine su nastavljena arheološka istraživanja pod vodstvom Željka Krnčevića.⁷² Iste su godine, oko 30 cm ispod grobova 23 i 35, pronađene dvije keramičke urne sa spaljenim ostacima

64 Z. Gunjača, 1995, str. 163.

65 Ž. Krnčević, 2001, str. 27.

66 V. Sokol, 2006, str. 108.

67 M. Petrinec, 2009, str. 13.

68 Ž. Krnčević, 1995, str. 52.

69 Ž. Krnčević, 2001, str. 30.

70 Z. Gunjača, 1976, str. 50 – 51.

71 Ž. Krnčević, 2001, str. 31.

72 Ž. Krnčević, 1995, str. 53.

Slika 16. (preuzeto iz Ž. Krnčević, 2001)

pokojnika.⁷³ Jedini objavljeni podatak o samim urnama jest da niti jedna od dvije pronađene posude nije rađena na kolu.⁷⁴ Krnčević zaključuje: "Može se pretpostaviti (naravno, uzimajući u obzir usporednice) da je riječ o starohrvatskim urnama s kraja 7. odnosno početka 8. st."⁷⁵ Prihvaćajući navedeni zaključak da su urne starohrvatske, donja granica pokapanja na lokalitetu se premješta na kraj 7. stoljeća, a tradicija ukapanja na istom mjestu očito je zadržana i nakon pokrštavanja.⁷⁶ Vladimir Sokol, kao što je već navedeno, urne s ovoga lokaliteta datira od kraja 8. stoljeća pa do sredine 9. stoljeća.⁷⁷ Nalazi s lokaliteta oko crkvice Sv. Lovre pohranjeni su u Muzeju grada Šibenika.⁷⁸

Antropološka je analiza obavljena 2001. godine samo za kosturne grobove datirane od 7. do 9. stoljeća.⁷⁹ Ipak, nekoliko godina poslije, u svojoj knjizi *Bioarheologija: demografija, zdravlje, traume i prehrana starohrvatskih populacija* Mario Šlaus donosi antropološke analize spaljenih kostiju iz navedenih urni. U onoj pronađenoj ispod groba 23, sačuvano je 156,8 g spaljenih ljudskih kostiju zdjelice, lubanje te dugih kostiju, temeljem kojih je zaključeno da su pripadale muškarcu starosti

73 Ž. Krnčević, 1995, str. 54.

74 Isto, str. 54.

75 Isto, str. 54.

76 Ž. Krnčević, 2001, str. 33.

77 V. Sokol, 2006, str. 108.

78 M. Petrincec, 2009, str. 13.

79 S. Krznar, 2001, str. 1.

između 30 i 39 godina.⁸⁰ Puno je zanimljiviji bila ispunjena druge urne, pronađene ispod groba 35. Ukupno je sadržavala 183,9 g osteološke građe. Spaljene kosti, među kojima se ističe veći komad proksimalnog femura, pripadale su ženi staroj između 15 i 24 godine. Osim spaljenih kostiju žene, urna je sadržavala još neke predmete. Riječ je o jednostavnoj karičici, tri nedefinirana komada kovine koji podsjećaju na nož, fragment slabo očuvane životinjske kosti te dio trupa, lijeve ruke i lubanje ljudskog fetusa starog između 38 i 40 tjedana.⁸¹ Kostii fetusa nisu bile spaljene što upućuje na činjenicu da je fetus položen u urnu naknadno s drugim priložima. Šlaus zaključuje da je polaganje nespaljenog fetusa u posudu preuzeto od stanovnika koje su Slaveni/Hrvati tamo zatekli. Perinatalne smrti se u antičkom svijetu nisu tretirale kao obične. Stoga se ostaci fetusa nisu spaljivali već su se polagali u amfore ili pokapali pod podove kuća.⁸²

5. VJEROJATNA PALJEVINSKA GROBLJA U DALMACIJI

5.1. GLAVICE KRAJ SINJA

U Glavicama je kraj Sinja, u iskopavanjima od 1997. do 1999., pronađeno pet jama s paljevinom na položaju Gluvinih i Jojinih kuća.⁸³ Većina, njih četiri, nalaze se na položaju Jojinih kuća, dok je samo jedno vatrište pronađeno na položaju Gluvine kuće II, udaljeno od skeletnih ukopa.⁸⁴ Najveći je problem s lokalitetom Glavice taj što prve tri jame, otkrivene 1997. na položaju Jojine kuće, kao i jedna otkrivena na istome položaju godinu dana kasnije, nisu istražene. Prve tri su bile označene u tlocrtu, dok četvrtoj nije utvrđen niti oblik niti dubina. Međutim, naznačeno je kako se nalazila iznad zemljane rake groba 33 te da je sadržavala veće ulomke keramike, rimskih tegula i riječne oblutke, ali ništa od navedenog nije sačuvano.⁸⁵ Peta je jama otkrivena uz sjeverni profil sonde II 1999. godine. Promjer joj je bio 60 cm, bila je plitka i okrugloga oblika. Njezin su sadržaj činili krupni ulomci gorenog drveta i pepela, a cijela je bila obrubljena riječnim oblucima.⁸⁶ Ta jama se nalazila u neposrednoj blizini četvrtastog groba, dimenzija otprilike 50 x 50 cm, koji su činile četiri okomito usađene kamene ploče. U tome „grobu 10“ nisu pronađeni nikakvi nalazi, a već zbog samih dimenzija ne može biti smatran kosturnim grobom. Taj je grob vjerojatno bio uništen kasnijim skeletnim ukopom (grob 9), o čemu svjedoče nabacane pločice i kamenje preko „gropa 10“. Uzevši sve navedeno u obzir, kao i činjenicu da se nalazi na istoj razini kao i jama s paljevinom, Petrincec vjeruje da se s oprezom može pretpostaviti da je riječ o ostacima paljevinskog groba.⁸⁷

Maja Petrincec smatra da groblje u Glavicama kraj Sinja ne možemo smatrati biritualnim, a analogije paljevinskim ukopima pronalazi na području današnje Rumunjske (npr. Sarata Monteoru), Bugarske (npr. Preslav 1, Bdinci), Mađarske (npr. Kehida, Pókaszepet, Zalakomár) i Austrije (Pitten).⁸⁸ Petrincec zaključuje kako se, jednako kao i na lokalitetu u Dubavicama kraj Skradina, može pretpostaviti prvobitno paljevinsko groblje nakon kojega se prelazi na polaganje pokojnika. Tomislav

80 M. Šlaus, 2006, str. 56.

81 Isto, str. 56.

82 Isto, str. 57.

83 M. Petrincec, 2009, str. 13.

84 M. Petrincec, 2000, str. 205.

85 M. Petrincec, 2002, str. 206.

86 Isto, str. 206.

87 Isto, str. 207.

88 Isto, str. 208.

je Fabijanić oprezniji u svojim zaključcima. Nedostatak kostiju, položaj paljevina, koje su iznad ili u blizini kosturnih grobova, te ostaci keramike možebitne urne pronađeni na samo jednome mjestu, tjeraju Fabijanića na misao da je riječ o vatrištima, ali i on navodi nedostatak tragova gorenja koji bi to potvrdili.⁸⁹ Iako poziva na oprez, zbog teško izdvojitog horizonta grobova koji bi se sa sigurnošću datirao u 8. stoljeće, Petrinec se priklanja teoriji da se Hrvati po dolasku na područje Dalmacije spaljuju, pa paljevinske ukope u Glavicama kraj Sinja datira u sredinu ili drugu polovicu 7. stoljeća.⁹⁰ Muzej Cetinske krajine u Sinju čuva nalaze s lokaliteta.⁹¹

5.2. VELIM VELIŠTAK

Godine 2004. prilikom radova na izgradnji spojne ceste D 27 - Čvor Pirovac na autocesti Zagreb - Split, otkriveno je ranosrednjovjekovno groblje za koje se prije nije znalo. Nalazi se na položaju Velištak u mjestu Velimu, 3,5 km jugoistočno od Stankovaca, a otprilike tristo metara dalje od bunara Velištak, poznatoga iz srednjovjekovnih izvora.⁹² Te je godine otkriveno 118 kosturnih i 15 paljevinskih grobova. Kosturni grobovi većinom su orijentirani u smjeru istok - zapad, a najčešći nalaz u njima su keramičke posude od pečene zemlje, njih ukupno 50.⁹³ Velik broj posuda bio je u cijelosti sačuvan. Pet posuda ima znak lončara ili radionice, a geometrijskim ornamentom je ukrašena većina. Životinjske kosti pronađene u nekima od njih ostaci su popudbine.⁹⁴

Paljevinski su ukopi u početku smatrani vatrištima (Slike 17 i 18) u kojima su pronađeni ostaci gareži, kostiju i ulomaka zemljanih posuda. Nakon provedene osteološke analize potvrđeno je da se radi o spaljenim ljudskim kostima. Time se s oznaka skinuo upitnik, a ona vatrišta koja nisu imala broj, dobila su progresivni broj groba. Ukupno je, dakle, 2004. pronađeno 19, a ne prvobitno iznesenih 15 paljevinskih grobova, koji su više ili manje bili devastirani obradom zemlje, kao i prvim radovima na izgradnji ceste.⁹⁵ Radimir Jurić paljevinske grobove uspoređuje s ostalim paljevinskim grobljima obrađenim u ovome poglavlju, a zaključuje kako je Velim po veličini, količini i značenju nalaza: *drugo takvo groblje kod nas, nakon ranosrednjovjekovnog groblja na Ždriljaku u Ninu, a prvo po broju istraženih paljevinskih grobova.*⁹⁶

Mario je Šlaus, pretpostavljamo, antropološki obradio spaljene kosti pronađene u prvoj kampanji iz 2004. godine jer navodi brojku od 16 paljevinskih grobova. Također, donosi nam i informaciju o složenosti stratigrafije groblja zbog koje još nisu definirani odnosi između paljevinskih i kosturnih grobova. Kako god bilo, sačuvane spaljene kosti pripadaju četvorici muškaraca, četvero djece te osam žena. Najbolje je očuvan osteološki materijal muškaraca, a najlošije djece. 265,8 g najveća je količina spaljenih kostiju pronađenih u jednoj paljevini. Nije pronađen nikakav drugi materijal ili pak životinjske kosti.⁹⁷

---

89 T. Fabijanić, 2008, str. 68.

90 M. Petrinec, 2002, str. 209.

91 M. Petrinec, 2009, str. 13.

92 R. Jurić, 2007, str. 219.

93 R. Jurić, 2005, str. 202.

94 R. Jurić, 2007, str. 222.

95 Isto, str. 220.

96 Isto, str. 224.

97 M. Šlaus, 2006, str. 57 – 58.

Slika 17. (preuzeto iz R. Jurić, 2007)

Slika 18. (preuzeto iz R. Jurić, 2007)

Godinu dana kasnije, 2005., ponovno su provedena zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu prilikom kojih su pronađena ukupno 33 groba, od kojih je 21 bio kosturni, a čak 12 paljevinskih.⁹⁸ Uzevši navedeno u obzir dolazimo do zaključka kako je u dvije godine pronađen 31 paljevinski grob, a ne 27, koliko ih navodi Maja Petrinec.^{99,100} Usporedbom nalaza i nekih značajki s lokalitetima Kašić, Nin, Koralt, Stankovci, Biljani Donji, Radaljice, Dubravice i Glavice, smatra se kako se na groblju u Velimu pokapalo od kraja 7. do početka 9. stoljeća.¹⁰¹ Ovdje smatramo važnim navesti mišljenje Vladimira Sokola da je u Velimu riječ o biritualnom groblju prijelaza iz 8. do sredine 9. stoljeća. Sokol tvrdi da nekropola u Velimu ne može biti starija od kraja 8. stoljeća jer je: *sigurno utvrđeno da u VI. i VII. stoljeću sjeverno od Dunava postoji isključivo paljevinski ritus, i to sa žarama praškog tipa keramike.*¹⁰² Naime, na Velimu pronađeni ulomci keramike ne odgovaraju najraširenijem praškom tipu, tipičnom za 7. stoljeće. Navedeno ide u prilog njegovoj tezi o kasnoj doseobi Hrvata, krajem 8. stoljeća.

Nalazi s lokaliteta se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zadru.¹⁰³ Georadarom je utvrđeno da se groblje širi dalje prema zapadu od spojne ceste Velim - Čvor Pirovac, a vrlo vjerojatno i prema istoku.¹⁰⁴ Iskopavanja na lokalitetu su nastavljena 2013. godine, prilikom kojih je pronađeno još paljevinskih grobova, ali na žalost ti podaci nisu još nigdje objavljeni.¹⁰⁵

6. ARHEOLOŠKI NEPROVJERENA NALAZIŠTA

Izuzev tri potvrđena te dva vjerojatna paljevinskih groblja na području Dalmacije, postoje podaci o još pet, arheološki neprovjerenih nalazišta, o kojima informacije crpimo iz dnevnika Luje

98 R. Jurić, 2006, str. 318.

99 M. Petrinec, 2009, str. 13.

100 Petrinec, Groblja od 8. do 11. stoljeća, 13. - Do pogreške je došlo jer je autorica prilikom branjenja doktorske disertacije 2006. koristila dostupne podatke iz članaka Radomira Jurića objavljenih u Hrvatskom arheološkom godišnjaku 2005. i 2006. godine. Rad vezan uz iskopavanja obavljena 2004. godine, u kojemu je ispravljena brojka od 15, na 19 pronađenih paljevinskih grobova, na žalost je objavljen godinu dana prekasno, 2007. godine.

101 R. Jurić, 2007, str. 224.

102 V. Sokol, 2006, str. 165.

103 M. Petrinec, 2009, str. 13.

104 R. Jurić, 2006, str. 319.

105 Autor ovog rada do te je informacije došao razgovorom s voditeljem istraživanja Radomirom Jurićem, te je uz njegovu dozvolu, ovdje objavljuje.

Maruna. Prvi takav lokalitet je Biskupija, položaj Bračića podvornica, udaljen svega stotinjak metara sjeverno od bazilike na Crkvini. Pronađeni su kosturni grobovi, ali i nekoliko jama s paljevinom.¹⁰⁶ U Marunovom zapisu od 21.1.1902. piše da su prilikom kopanja na zemljištu Jose Bračića pronadjeni obzidani grobovi, grobovi u ljesovima te grobovi u sprženoj zemlji. Također navodi da su otkrivene: *tri okrugle duboke jame a u tima rbina od lonaca, kalupa od gnjile za lonce, paljevina i jedno koplje*.¹⁰⁷ Nažalost, tada pronadjeni nalazi nisu sačuvani, odnosno, nisu se mogli identificirati među predmetima u fundusu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.¹⁰⁸

16.2.1914. Lujo Marun je zapisao da su radnici, prilikom oranja zemlje za sadnju vinograda, pronašli grobove. Neki su pokojnici bili položeni u prosto spržinasto zemljište, a drugi spaljeni. Uz njih su pronalazeni metalni predmeti poput naušnica, prstenja i sl. te ostaci keramike. Sudeći po zapisu, radnici su porazbijali lonce, a u jednom većem loncu, *veličinu kod naših starohrvatskih lonaca do sada ne konstatiranu, ornamentiranu, našlo se spaljenih kostiju*....¹⁰⁹

U Smrdeljima, na položaju Debeljak, prema Luji Marunu, pronadeno je devedesetak metalnih predmeta u gomili pepela, ugljena i nagorenog drveta. Većina je njih kasnije izgubljena. Vladimir Andralić, Marunov povjerenik u selu Đevrskama, piše mu o pronalasku 20 komada brončanih fibula, srebrnim naušnicama i o dijelovima pojasne garniture.¹¹⁰ Ubrzo je na teren izišao i sam Marun, koji zapisuje da je vidio: *na više mjesta hrpe ugljevja i medju njima nekih starinarskih predmeta od vatre salivenih i uništenih i smrvljenih ulomaka od lonaca*.¹¹¹ Petrinec, temeljem iznesenoga, zaključuje da su svi predmeti pronadjeni u paljevini te da takvi nalazi nisu usamljeni. Naglašava značaj pronadjenih ulomaka zemljanih posuda, a metalne predmete pronadene unutar paljevine smatra dijelovima kasnoavarske pojasne garniture.¹¹²

Na položaju uz kuću kovača Jaramaza u Topolju kraj Knina pri krčenju vinograda naišlo se na: *par grobova bez ikakve obzide i jedna okrugla jama, poput onih u Bračića baščam u Biskupiji, sa znakovima paljevine, ali ova nije točno istražena*. Marun je to zapisao u svome dnevniku 22.11.1910.¹¹³

Posljednje, peto, moguće paljevinsko groblje nalazi se na položaju Cetina – Totići / iza ulice. Ondje je, prilikom sadnje vinograda, 1955. otkriveno nekoliko kosturnih grobova s krhotinama lonaca i pepelom. Prilikom obilaska terena je utvrđeno kako se u blizini grobova s kamenim suhozidnim ogradama nalaze ostaci ugljena, gorenoga drveta, ulomci keramike te jedna jama nabijena glinom. Godinu kasnije je provedeno pokusno arheološko iskopavanje koje nije dalo rezultate.¹¹⁴

7. ZAKLJUČAK

Temeljem svega navedenog u ovome kraćem radu nameće nam se zaključak da incineracija na području današnje Republike Hrvatske, u razdoblju 7. i 8. stoljeća, neupitno prethodi inhucaciji. Ipak, smatramo važnim naglasiti i mišljenje Vladimira Sokola o nepostojanju samih paljevinskih

106 M. Petrinec, 2009, str. 13.

107 Starinarski dnevnik, 1998, str. 119.

108 M. Petrinec, 2009, str. 13.

109 Starinarski dnevnik, 1998, str. 229.

110 M. Petrinec, 2009, str. 14.

111 Starinarski dnevnik, 1998, str. 70.

112 M. Petrinec, 2009, str. 14.

113 Starinarski dnevnik, 1998, str. 204.

114 M. Petrinec, 2009, str. 14.

grobova. On smatra da su sva groblja na kojima je zabilježena incineracija biritualna te da doseobu Hrvata time treba datirati u kraj 8. stoljeća s trajanjem do sredine 9. stoljeća. Osobno nismo skloni prihvatiti tu tezu, ali je nikako nismo spremni u potpunosti odbaciti jer smatramo kako je broj do sada istraženih paljevinskih, pa čak i kosturnih groblja iz vremena 7. ili 8. stoljeća i dalje premali da bismo donijeli neke opće zaključke. Pokojnici koji se spaljuju su mahom slavenskog podrijetla, ergo, u nekim slučajevima zasigurno hrvatskog. Incineracija se prakticirala sigurno do 9. stoljeća o čemu nam svjedoči paljevinski ukop iz Lobora. Teško nam je zaključivati o nekim općim karakteristikama paljevinskih groblja u Hrvatskoj jer mnoga još nisu u potpunosti objavljena, ali čini se da prevladavaju ukopi u urnama. Naravno, to bi se objavljivanjem groblja u Velimu te konačnom potvrdom da je riječ o paljevinskim ukopima, što osobno smatramo točnim, moglo podosta promijeniti jer su na njemu, kako nam se zasada čini, prevladavajuće rupe s pepelom pokojnika (paljevine). Ipak, dok se to groblje u potpunosti ne istraži i ne objavi ne želimo ništa sa sigurnošću zaključivati. Ukop samo pepela s ostacima pokojnika za sada je sa sigurnošću potvrđen samo u Vinkovcima. Riječ je o grobu 7. Diskutabilan ostaje lokalitet Glavice koji također čeka šire istraživanje i potpuniju objavu. Što se tiče groblja sa žarama, važno je naglasiti da su one u nekim slučajevima bile prekrivene opekrom ili kamenom za što nam je najbolji dokaz *in situ* pronađena urna u Dubravicama te urna iz groba 8 u Vinkovcima. Neke urne sigurno su služile u svakodnevnoj uporabi. Dokaz tome ponovno je urna iz groba 8 u Vinkovcima na kojoj su vidljivi tragovi popravka.

Za kraj smatramo važnim još jednom naglasiti problem hrvatske srednjovjekovne arheologije, a to je slaba istraženost ne samo paljevinskih, već groblja općenito, uz još slabija objavljivanja istih. Stoga nam se logičnim nameće zaključiti da nam je hitno potrebna opširna i komparativna sinteza svih paljevinskih ukopa, kako na području Hrvatske, tako i u neposrednoj okolici.

IZVORI

Lujo Marun, *Starinarski dnevnic*, prepisala i za tisak priredila Maja Petrinc, predgovor Željko Rapanić, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1998.

LITERATURA

J. Belošević, 1972, „Die ersten slawischen Urnengräber auf dem Gebiete Jugoslawiens aus dem Dorfe Kašić bei Zadar“, *Balkanoslavica* 1 (1972.), str. 72 - 87.

J. Belošević, 1980, *Materijalna kultura Hrvata od VII. do IX. stoljeća: s posebnim obzirom na rezultate istraživanja groblja na području sjeverne Dalmacije*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1980.

J. Belošević, 2010, *Starohrvatsko groblje na Maklinovu brdu u selu Kašiću kod Zadra*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2010.

T. Fabijanić, 2008, „Problem doseljenja Slavena/Hrvata na istočni Jadran i šire zaleđe u svjetlu arheoloških nalaza“, Ph.D.diss., Sveučilište u Zadru, 2008.

K. Filipec, 2008, *Arheološko – povijesni vodič po svetištu Majke Božje Gorske u Loboru*, Zagreb: Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Lobor: Župni ured sv. Ane: Općina Lobor, 2008.

K. Filipec, 2010, „Drvena crkva u Loboru – najstarija franačka misionarska crkva u sjevernoj Hrvatskoj“, *Starohrvatska prosvjeta* 3, br. 37 (prosinac 2010), str. 51 - 59.

K. Filipec, 2011, „Slavenski paljevinski grob iz Lobora“, *Archaeologia Adriatica* 3, br. 1 (listopad 2011), str. 347 - 357.

Z. Gunjača, 1995, „Groblje u Dubravicama kod Skradina i druga groblja 8 - 9. stoljeća u Dalmaciji“, *Etnogeneza Hrvata*, ur. Neven Budak, str. 159 – 168, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1995.

Z. Gunjača, 1976, „O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice“, *Šibenik: spomen zbornik o 900. obljetnici*, ur. Slavo Grubišić, str. 27 – 58, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1976.

R. Jurić, 2005, „Lokalitet: Velim - Velištak“, *Hrvatski arheološki godišnjak* 1/2004 (2005), str. 201 - 203.

R. Jurić, 2006, „Lokalitet: Velim - Velištak“, *Hrvatski arheološki godišnjak* 2/2005 (2006), str. 318 - 319.

R. Jurić, 2007, „Ranosrednjovjekovno groblje u Velimu kod Benkovca“, *Diadora* 22 (2007), str. 217 - 225.

Ž. Krnčević, 2001, *Novija istraživanja srednjovjekovnih arheoloških lokaliteta šibenskog kraja*, Šibenik: Gradska knjižnica Juraj Šižgorić, 2001.

Ž. Krnčević, 1995, „Sv. Lovre - donje polje, sustavna arheološka istraživanja“, *Obavijesti* 27, br. 3 (1995), str. 52 - 55.

S. Krznar, 2001, „Antropološka analiza osteološkog materijala sa nalazišta Sv. Lovro - Donje polje kod Šibenika“, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001.

M. Petrinc, 2002, „Dosadašnji rezultati istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja u Glavicama kraj Sinja kao prilog razrješavanju problema kronologije starohrvatskih grobalja“, *Opuscula Archaeologica* 26, br. 1 (listopad 2002), str. 205 - 246.

M. Petrinc, 2000, „Izveštaj o arheološkim istraživanjima u Glavicama kod Sinja“, *Starohrvatska prosvjeta* 3, br. 27 (rujan 2000), str. 201 - 217.

M. Petrinc, 2009, *Groblja od 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne hrvatske države*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2009.

T. Sekelj Ivančan - Tatjana Tkalčec, „Slavensko paljevinsko groblje na položaju Duga ulica 99 u Vinkovcima“, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 23, br. 1 (travanj 2007), str. 141 - 212.

V. Sokol, 2006, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština od Jadrana do Save*, Zagreb: Golden marketing-tehnička knjiga, 2006.

M. Šlaus, 2006, *Bioarheologija: demografija, zdravlje, traume i prehrana starohrvatskih populacija*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Sebastijan Stingl
univ. bacc. archeol.
univ. bacc. hist.
University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

EARLY MEDIEVAL CREMATION BURIALS IN CROATIA

Summary

Paper reviews cremation burials dated in 7th and 8th century on the territory of today's Republic of Croatia (with the exception of Lopor which dates in the early 9th century). Necropolises are divided on those where cremation burials can be exactly confirmed and on those where cremation burials are probable but not yet confirmed. Final part of the paper overviews the sites where incineration rites are visible, but have not been excavated yet. Different type of urns, covered in stone or clay (depending on location) can be found on the sites where cremation burials are confirmed. On the sites where the cremation burials are probable archeologists found the remains of human bones in the ash filled pits. This paper doesn't deal with the ethnicity of the deceased, though we are inclined to support the thesis about them being Slavs, in some cases perhaps even Croats.

Keywords: Cremation Burials, Urns, Pits with Burnings, Incineration, Early Medieval, Vinkovci - Duga ulica 99, Lopor, Kašić - Maklinovo brdo, Dubravice near Skradin, Sv. Lovro - Donje polje, Glavice near Sinj, Velim Velišćak